

Л. В. КОВАЛЬ

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ШТРИХИ КОНЦЕПЦІЇ

У статті розкрито концепція системи дидактико-методичної підготовки майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі на основі ідеї особистісно орієнтованої парадигми та з урахуванням актуальних проблем розвитку сучасної професійної педагогічної освіти.

Ключові слова: загальнонавчальні технології, початкова школа, майбутні вчителі початкової школи, система дидактико-методичної підготовки майбутніх учителів.

Л. В. КОВАЛЬ

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРИМЕНЕНИЮ ОБЩЕУЧЕБНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ШТРИХИ КОНЦЕПЦИИ

В статье представлена концепция системы дидактико-методической подготовки будущих учителей к внедрению общеучебных технологий в начальной школе на основе идей личностно ориентированной парадигмы и с учетом актуальных проблем развития современного профессионального педагогического образования.

Ключевые слова: общеучебные технологии, начальная школа, будущие учителя начальной школы, система дидактико-методической подготовки будущих учителей.

L. V. KOVAL

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR IMPLEMENTATION OF COMMON EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AT PRIMARY SCHOOL

The article deals with the concept of future teacher system preparation in terms of implementation of common educational technologies at primary school on the basis of ideas of personality oriented paradigm and taking into consideration topical problems of professional pedagogical education development.

Keywords: common educational technologies, primary school, future teachers of primary school, system of future primary school teacher preparation.

Соціально-економічні зміни в Україні, потреби забезпечення якості освіти відповідно до міжнародних вимог, де пріоритетним є підвищення ролі професіоналізму та творчих здібностей фахівців, зумовлюють розроблення й реалізацію нових концептуальних підходів до підготовки вітчизняних педагогічних кадрів. Крім високих професійних якостей, вони повинні мати відповідні особисті здібності до управлінської діяльності, налагодження ділових контактів, вміння жити й працювати в інформаційному світі, глобальній інформаційній мережі Інтернет. Разом з тим швидкоплинні зміни в економіці, процеси глобалізації, що охопили весь світ, спричиняють невизначеність і слабку прогнозованість подій у різних сферах життя. Втрачається ідентифікація сталих професій, як короткотривалі «пакети компетенцій», мутуються. Тимчасовість ринку праці стає моделлю майбутнього [10, с. 27]. По-справжньому успішним фахівець може стати за умови, якщо він здійснює свою професійну діяльність не тільки краще або швидше за інших, а й робить інакше, постійно розвиваючи й оновлюючи себе.

Саме тому треба перебудувати педагогічну свідомість та готувати студентів до роботи в умовах жорсткої конкуренції.

На такі виклики часу система вищої педагогічної освіти реагує недостатньо дієво. Реалізувати завдання, які стоять перед професійною педагогічною освітою на сучасному етапі, стає можливим за умови переходу «від парадигми викладання (передачі інформації, знань) до парадигми навчання (передачі компетенцій – потенціалу до діяльності)», що передбачає суб'єкт-суб'єктну позицію викладача й студентів [10, с. 30].

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад системи дидактико-методичної підготовки майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі на основі ідеї особистісно орієнтованої парадигми з урахуванням актуальних проблем розвитку сучасної професійної педагогічної освіти.

Вирішення зазначеної проблеми ґрунтується на аналізі досліджень Т. Байбари, Н. Бібік, О. Бігич, О. Біди, М. Богдановича, І. Богданової, В. Бондаря, М. Вашуленка, В. Гриньової, П. Гусака, Н. Кічук, Я. Кодлюк, А. Коломієць, Н. Кузьміної, Н. Морзе, О. Пехоти, О. Савченко, С. Скворцової, В. Сластьоніна, І. Соколової, О. Хижної, Л. Хомич, Л. Хоружи та інших науковців, у яких розкриваються особливості розвитку педагогічної і шкільної освіти, а також реального стану підготовки майбутніх учителів у педагогічних вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Зокрема, в дослідженні Л. Хомич подається психолого-педагогічна концепція підготовки майбутніх учителів початкової школи, за якою педагогічна освіта, на відміну від інших типів професійної підготовки, передбачає формування системних знань про людину як суб'єкта освітнього процесу, що включає навчання, виховання та розвиток. Ця системність задається не стільки включенням відповідних дисциплін у навчальний план, скільки всією організацією навчання в педагогічному вузі. У зв'язку з цим дослідниця підходить до розробки змісту психолого-педагогічної підготовки фахівців як комплексної програми, що спрямована на розвиток у майбутніх учителів багатогранності та гнучкості мислення, гуманізації й демократизації вищої школи, формування педагога-дослідника, здатного розвивати особистість молодшого школяра [8, с. 127].

У докторській дисертації П. Гусака, присвяченій проблемі диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів, розкривається організація навчального процесу, що забезпечує формування власного стилю діяльності студентів на основі врахування їхніх індивідуально-типологічних особливостей. Заслуговує на увагу характеристика автором процесу технологізації навчання у ВНЗ. На думку дослідника, цьому процесу властиві діагностичність, наукова передбачуваність, вимірюваність результатів, об'єктивність оцінки, процесуально-результативна завершеність. Відповідно технологізація навчання в педагогічному ВНЗ забезпечується вибором такої технології, яка відповідає зазначеним рисам [2, с. 11].

Інноваційним підходом вирізняється дослідження Л. Хоружи, в якому обґрунтовано концепцію етичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Науковець зазначає, що етична компетентність як інваріантна характеристика професійної діяльності, з одного боку, відображає відпрацьовану досвідом систему професійних норм і правил поведінки педагога, а з іншого – є психолого-педагогічним інструментом впливу вчителя на поведінку та внутрішній світ дитини. Етична компетентність у структурі професійної компетентності має вагоме значення, розширює професійні можливості та виявляється як здатність в особливий спосіб будувати педагогічний процес і взаємодіяти з усіма учасниками навчально-виховної діяльності [9, с. 47].

Процес інформатизації педагогічної освіти ініціює вдосконалення методології і стратегії вибору змісту, методів та організаційних форм навчання, які відповідають завданням розвитку сучасного вчителя. У праці А. Коломієць обґрунтована необхідність формування інформаційної культури майбутніх учителів під час вивчення різних дисциплін, що полягає в тому, що змінює інформаційне забезпечення навчального процесу як у ВНЗ, так і в початковій школі, розширює мережу інформаційних баз, електронних освітніх і міжнаукових комунікацій [4, с. 121].

Аналіз дисертаційних досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності дав змогу встановити центральну тенденцію оновлення її дидактико-методичної складової: від суб'єкт-об'єктної парадигми, де домінуючим є «озброєння» знаннями, виконання соціального замовлення, орієнтир на програму та жорстко визначений план, прийняття викладачем усієї відповідальності на себе, до особистісно

зорієнтованої професійної підготовки, що характеризується як сфера духовного співробітництва, спрямованого не лише на засвоєння знань і вмінь, а й на розкриття внутрішніх сил, потенційних можливостей, розвиток інформаційної культури, на самостійне створення інноваційних проектів спочатку в навчальному процесі ВНЗ, а потім у професійній діяльності, на самореалізацію та самовдосконалення педагога.

Враховуючи теоретико-методологічні напрацювання науковців, ми намагалися створити концепцію дидактико-методичної системи підготовки майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій початкової освіти, основу якої становлять наукові підходи: системний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний і технологічний.

Згідно з *системним підходом* дидактико-методичну складову професійної педагогічної освіти доцільно розглядати як відносно цілісну, динамічну й керовану систему, де здійснюється підготовка майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій початкової освіти та яка характеризується сукупністю різноманітних методів, форм, засобів і технологій навчання в педагогічному ВНЗ.

Реалізація *особистісно-діяльнісного підходу* під час підготовки майбутніх учителів початкової школи дає змогу, з одного боку, оволодіти системою дидактико-методичних знань, умінь і навичок, без яких неможлива майбутня діяльність, а з іншого – формувати творчі особистості з індивідуальним стилем та активною професійною позицією, що мають втілювати особистісно-діяльнісний підхід у процесі навчання молодших школярів. В умовах впровадження особистісно-діяльнісного підходу в підготовці майбутніх учителів пріоритетним є спрямованість навчального процесу на формування професійних цінностей, моральних принципів, особистісного смислу як найважливішої передумови їхньої професійної орієнтації, на усвідомлення ролі технологізації процесу навчання в початковій школі.

Технологічний підхід ми розуміємо як інструментальний засіб, що забезпечує модернізацію професійної підготовки майбутніх учителів з орієнтацією на запит шкільної практики. Його впровадження спрямовується на особистісний та професіональний розвиток і саморозвиток особистості майбутнього фахівця, сприяє його професійній і соціальній мобільності, забезпечує відповідність сучасним вимогам на освітньому ринку праці. Обов'язковими ознаками технологічного підходу є його реалізація через педагогічно обґрунтовану сукупність загальнонавчальних технологій, які мають чітку процесуальну структуру, визначені умови й етапи їх успішного впровадження, прогнозовані результати, що підлягають кількісному та якісному оцінюванню.

Компетентнісний підхід може бути реалізований тільки у процесі виконання конкретним студентом комплексу дій щодо безпосереднього застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі. Під час впровадження компетентнісного підходу навчальна діяльність студентів набуває дослідницького практико-перетворювального характеру. Він скеровує управління навчально-пізнавальним процесом на співпрацю зі студентами, діалогічне навчання й самовдосконалення тих, хто вчить, і тих, хто навчається.

Підготовка майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій на засадах компетентнісного підходу створює умови для конкурентоспроможності фахівців, їхньої спрямованості в подальшій професійній діяльності формувати в молодших школярів навчальні компетенції, що визначаються вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти.

На зазначених наукових підходах розроблялися теоретико-методологічні засади системи підготовки майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій початкової освіти. При цьому ми врахували те, що до основних досягнень сучасної початкової школи належать її спрямованість на гуманізацію та особистісно-розвивальний характер освіти; реалізація варіативності методичних систем і умов діяльності; запровадження оновленого змісту й компетентнісного підходу у визначенні навчальних результатів учнів; створення нового підручничкового забезпечення; організація моніторингового дослідження якості початкової освіти.

На жаль, в існуючій системі вищої педагогічної освіти особливості сучасного стану розвитку початкової школи недостатньо враховуються. Тому під час професійної підготовки майбутніх учителів, на нашу думку, необхідно посилити діялісну, практико-орієнтовану складову змісту освіти. Як зазначає О. Савченко, нагальною є потреба оновлення змісту підготовки майбутніх учителів за принципом цілісності, системності та інтеграції; урахування

тих процесів, які визначають діяльність сучасної початкової школи [5, с. 3]. Крім того, дослідниця наголошує, що на сучасному етапі має відбуватися переорієнтація діяльності вчителя на багатофункціональну модель, оволодіння якою дозволяє йому самостійно здійснювати вибір, моделювати, конструювати, проектувати, створювати освітні проекти, які мають відповідати потребам учня, бути ефективними та педагогічно виправданими. Поділяючи цю позицію, ми визначаємо центральним концептуальним положенням нашого дослідження модернізацію дидактико-методичної системи підготовки майбутніх учителів, що передбачає своєчасне реагування на інноваційні процеси, які відбуваються в початковій школі.

Розкриваючи сутність цього концептуального положення, передусім проаналізуємо різні наукові погляди на проблему співвідношення дидактичного, методичного й технологічного компонентів у системі професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Співвідношення дидактичного й методичного знання викликає серед науковців широку дискусію (В. Бондар, І. Гребеньов, В. Краєвський, В. Монахов, П. Постніков, О. Савченко, Г. Саранцев, А. Хуторський та ін.). Зокрема, дослідники процесу навчання користуються термінами «методика викладання» (М. Бантова, Г. Бельтюкова, О. Біда, М. Богданович, М. Вашуленко та ін.) і «методика навчання» (Т. Байбара, В. Бондар, М. Жалдак, Н. Істоміна, Л. Масол, Н. Морзе, З. Слєпкань та ін.), при цьому розуміючи характер методики по-різному. Одні відносять її до педагогічної науки й називають частковою дидактикою, ілюструючи загальнодидактичні принципи прикладами з різних предметів (математики, історії, природознавства тощо). Інші вважають методику спеціальною педагогічною наукою, в якій вирішуються завдання навчання й розвитку особистості через зміст предмета (математика, історія тощо), що є свідченням ізольованого вивчення дидактики та методики. У зв'язку з цим Г. Саранцев відзначає, що сучасний стан педагогічної практики може зумовити втрату дидактики як самостійної дисципліни, котра є основою методичної науки, оскільки методиці простіше побудувати власні теоретичні конструкції та використовувати їх на практиці. Крім того, на думку вченого, значно ускладнює проблему ідея про заміну дидактики й методики викладання навчального предмета технологіями, що останнім часом все активніше поширюються [6, с. 32].

Отже, сучасні тенденції реформування системи професійної педагогічної освіти в бік прагматизму, технологізації педагогічного процесу викликають занепокоєння, оскільки можуть призвести до втрати внутрішньої єдності педагогічної науки, роз'єднання її на формалізовану теорію навчання й рецептурну методику викладання основ наук.

Вирішення проблеми співвідношення дидактики, методики та технології навчання деякі вчені вбачають у взаємоузгодженості рівнів дидактичного пізнання, функцій дидактики як науки та зв'язків дидактичної науки й освітньої практики (І. Гребеньов, П. Постніков, Г. Саранцев та ін.). Так, на думку П. Постнікова, у такому контексті ідея різнорівневості й функціональності дидактичного знання актуалізує проблему самостійності дидактики як наукової дисципліни, що переносить дидактичні поняття на матеріал конкретного предмета [7, с. 73]. Цю точку зору поділяє І. Гребеньов, зазначаючи, що дидактику навчальних предметів ще не створено, хоча про необхідність цього йде мова давно. Характерно, що в багатьох країнах Європи в педагогіці дидактика предмета є основною методичною дисципліною в підготовці майбутніх учителів [1, с. 14].

Водночас ідея введення нової навчальної дисципліни «дидактика предмета» не знаходить широкої підтримки в сучасній педагогіці. Зокрема, В. Краєвський і В. Монахов виступають проти об'єднання таких галузей педагогічної науки, як дидактика та методика, в одну навчальну дисципліну, а термін «дидактика предмета» називають мовним огріхом [3, с. 21].

Зіставлення існуючих точок зору дає підстави вважати недоцільним відмову від дидактики чи методики на користь технологій або від об'єднання дидактики та методики в одну навчальну дисципліну, оскільки на сучасному етапі особливої уваги набуває ідея фундаменталізації професійної педагогічної освіти. Технологічний рівень пізнання, за нашим розумінням, має бути реалізованим у межах дидактико-методичної системи підготовки майбутніх учителів початкової школи як інструментальний засіб вирішення конкретних методичних проблем.

Проведений аналіз проблеми співвідношення дидактичного, методичного й технологічного компонентів у системі професійної педагогічної освіти дає підстави обґрунтовано сформулювати наступну тезу концепції, в якій технологічну підготовку вчителів

початкової школи доцільно розглядати як складне інтегроване утворення, що відображає якісно нову характеристику функціонування дидактико-методичної системи навчання.

Завершальним концептуальним положенням є міркування про те, що результатом модернізації дидактико-методичної системи навчання є готовність майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі, яка характеризує певний рівень розвитку технологічної компетентності.

Оскільки технологічна компетентність у нашому дослідженні є основним критерієм готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій, розкриємо зміст цього поняття. У філософській і психолого-педагогічній літературі готовність розглядається як базова умова успішного виконання будь-якої діяльності. Різні аспекти дослідження цієї категорії є об'єктом вивчення філософів, психологів, педагогів. Змістова характеристика поняття «готовність» висвітлена у працях О. Асмолова, С. Максименка, В. Моляка, П. Перепилиці, С. Рубінштейна, С. Узнадзе та ін.; розробці структури готовності присвячені роботи Ф. Гоноболіна, В. Крутецького, Н. Кузьміної та ін.; аналіз структурних компонентів і показників готовності до педагогічної діяльності розкривається в дослідженнях Г. Балла, А. Деркача, В. Семиченко, В. Сластьоніна та інших вчених.

Найбільш розроблене поняття готовності в галузі педагогічної психології при висвітленні шляхів удосконалення процесу вузівської підготовки педагогічних кадрів (роботи Г. Балла, Ф. Гоноболіна, І. Зязюна, Г. Костюка, Н. Кузьміної, С. Максименка, О. Мороза, В. Семиченко та ін), де розкриваються два шляхи трактування суті цього поняття: функціональний і особистісний.

У межах функціонального підходу психолого-педагогічна готовність до діяльності трактується як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень її ефективності. На базі особистісного підходу психолого-педагогічна готовність розглядається як результат підготовки до певного виду діяльності (О. Генів, М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Моляко, К. Платонов та ін.). Водночас готовність як складне структурне утворення загалом може виступати в двох формах: 1) як короткочасна, тимчасова, ситуативна актуалізація психічних станів, забезпечення психологічної можливості успішних дій у цій діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандибович, Ю. Кисельов); 2) як довготривала, загальна, як набуття знань, умінь, досвіду, установок і мотивів діяльності (М. Левітов, О. Киричук, В. Крутецький та ін.).

У науковій літературі активно використовуються такі терміни: «інтелектуальна готовність», «емоційна готовність», «готовність до самоосвіти», «готовність до навчання у школі». При цьому часто поняття «готовність» ототожнюють з поняттям «підготовка», що вважається некоректним, оскільки підготовку слід вважати процесом, який забезпечує готовність особистості до певного виду діяльності.

Процес формування готовності у психолого-педагогічних дослідженнях висвітлюється по-різному, проте спільним є те, що він розглядається як частина професійної підготовки майбутнього вчителя, як інтегральне, багатоаспектне утворення, що охоплює низку компонентів, адекватних вимогам, умовам та змісту діяльності.

Узагальнюючи зазначене вище, ми визначаємо готовність майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі як інтегровану особистісну якість, що характеризує певний рівень розвитку технологічної компетентності, взаємодія компонентів якої забезпечує оволодіння технологічно-проектувальними вміннями з метою організації технологічного процесу навчання.

Підсумовуючи, зазначимо, що найважливішими концептуальними засадами системи дидактико-методичної підготовки майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі визначено:

- модернізацію дидактико-методичної системи навчання, яка передбачає своєчасне реагування на інноваційні процеси, що відбуваються в початковій школі;
- впровадження технологічної підготовки майбутніх фахівців як складного інтегрованого утворення, що відображає якісно нову характеристику функціонування дидактико-методичної системи навчання;
- готовність майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій початкової освіти, яка характеризує певний рівень технологічної компетентності та є результатом модернізації дидактико-методичної системи навчання.

На перспективу плануємо розкрити процес формування технологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, що є однією з актуальних проблем розвитку сучасної професійної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребенев И. В. Дидактика предмета и методика обучения / И. В. Гребенев // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 14–20.
2. Гусак П. М. Підготовка вчителя: технологічні аспекти: монографія / П. М. Гусак. – Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 1999. – 278 с.
3. Краевский В. В. Заметки на полях статьи И. В. Гребенева «Дидактика предмета и методика обучения» / В. В. Краевский, В. М. Монахов // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 20–21.
4. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія / А. М. Коломієць. – Вінниця: ВДПУ, 2007. – 397 с.
5. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.
6. Саранцев Г. И. Методическая система обучения предмету как объект исследования / Г. И. Саранцев // Педагогика. – 2005. – № 2. – С. 30–36.
7. Постников П. Г. Соотношение дидактического, методического и технологического компонентов в профессиональном поведении учителя истории / П. Г. Постников // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 71–79.
8. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія / Л. О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 200 с.
9. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія / Л. Л. Хоружа. – К., 2003. – 318 с.
10. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26–31.